

ויליאם באטלר ייטס

דמדומים קלטיים

שלושה קטעי פרוזה ושיר

מאנגלית: ליאור שטרנברג

ויליאם באטלר ייטס האירי (1865-1939) הוא חתן פרס נובל לספרות ומחשובי המשוררים המודרניים. צד מוכר פחות של יצירתו הספרותית הוא משיכתו אל הפולקלור האירי, שהתבטאה הן בחקר מעמיק של התרבות העממית האירית, הן בהכללת מוטיבים ממנה בשיריו ובמחזותיו. כחלק מעיסוקו רב השנים בפולקלור, במאגיה ובתורת הנסתר תיאר ייטס בצעירותו את האמונה העממית הרווחת בפיות ותיעד אותה בין היתר בספרו "הדמדומים הקלטיים" שראה אור ב-1893. שלושת הקטעים מתוך הספר הכלולים במבחר זה מיטיבים לבטא את נקודת המבט שאימץ לו ייטס בבואו לבחון את הפולקלור האירי המקומי. העל-טבעי בקטעים אלה נוכח בלי הרף בחיי האנשים הפשוטים ומתגלה במגוון דרכים, קצתן משעשעות וקצתן מאיימות, דבר ההולם מאוד את האופן המורכב וגם הבלתי-אמצעי שבו תופסים האירים את ה"שי" (הפיות) בכלל. אך מעל לכל מופיע העל-טבעי כחלק מן החיים, והוא מתגלה אמנם בפני בעלי חזיונות או משוררים, אך לא רק להם. הוא נוכח, קפריזי, מקסים ומתעתע.

השיר "סיעת ה"שי", הפותח את ספר שיריו השלישי "הרוח בקנים" (1899), ואף הוא מובא כאן, מדגים מה קורה כאשר הרעיונות הפולקלוריסטיים האלה עוברים אל תחום השירה: אפיונם מתחדד, מתהדק, ופנים נוספות של העל-טבעי נחשפות. ה"שי" בקטעי הפרוזה, אך במיוחד בשיר, אינם מזכירים כלל את הפיות המיניאטוריות המוכרות לנו מאגדות שונות. הם מופיעים ככוחות טבע ממש, ונושאים בכנפם יופי נשגב אך גם סכנה מוחשית ביותר. מבחינה זו ניתן להבין את משיכתו האדירה של ייטס אל העל-טבעי, ואל עולמם של ה"שי" שבו היפה והסנטימנטלי שרוי בכפיפה אחת עם המזור והמאיים: שילוב שהשירה, ובמיוחד שירתו של ייטס, חותרת אליו ללא הרף.

ל"ש

בנוגע לקרבתם של גן עדן, האדמה וכור המצרף

באירלנד, העולם שבו אנו חיים וזה שאלינו אנו הולכים אחרי מותנו אינם רחוקים במיוחד זה מזה. שמעתי על רוח רפאים ששכנה שנים רבות בתוך עץ ושנים רבות בין קשתותיו של גשר. ידידתי הקשישה ממחוז מאיו אומרת "יש אצלי בכפר שיח והאנשים אומרים שיש שתי רוחות המתמרקות מחטאייהן תחתיו. כשהרוח נושבת מכוון אחד, לאחת מהן יש מחסה. וכשהרוח נושבת מן הצפון, לשניה יש מחסה. כל השיח מעקם משום שהן חופרות תחתיו כדי למצא לעצמן מחסה. אני לא מאמינה לזה, אך אני מפירה רבים שלא יעברו לידו בשעת לילה". אכן פעמים העולמות כה סמוכים זה לזה עד כי נדמה כי בתינו ונכסינו אינם אלא צללים של דברים אשר מעבר לעולם הזה. אשה שהכרתי ראתה ילדת כפר מסתובבת לבושה בתחתונית ארכה שנשרכה מאחוריה ופנתה אליה בשאלה מדוע אינה מקצרת אותה. "התחתונית היתה שייכת לסבתי" ענתה הילדה; "את רוצה שהיא תסתובב שם בתחתונית שמגיעה לה רק עד לברכים, עכשו כשעברו רק ארבעה ימים מאז מותה?" קראתי פעם ספור על אשה שרוחה רדפה את בני משפחתה מכיון שתפרו לה תכריכים כה קצרים עד שלהבות כור המצרף חרכו את ברקיה. תושבי הכפרים מצפים למצא בעולם שמעבר בתים דומים לאלה שעל פני הארץ, אלא ששם גגות הקש לא ידלפו וקירות הסיד לא ידהו, גם המחלבה לא תחסר לעולם חלב טוב או חמאה. אך מפעם לפעם יעברו בעל אדמות או שמאי מדלת אל דלת ויתחננו ללחם, וזאת על מנת ללמד כיצד מפריד אלהים בין הצדיקים לרשעים.

הבלתי־נלאים

כמה חבל שאין אנו יכולים לחוות רגשות בטהרתם. תמיד יש דבר מה שאנו נוטים לחבב אצל אויבנו, ודבר מה אצל יקירנו שאיננו אוהבים. זהו סבך מצבי הרוח שהופך אותנו לזקנים, מכונן את מצחנו וחורש קמטים סביב עינינו. לו יכלנו לאהב ולשנא בלב שלם כפי שהשיי יכולים, היינו ודאי מאריכי ימים כמותם. אך עד אז ימשיכו שמחתם וכאביהם הבלתי־נלאים להיות חלק נפרד מקסמם. אהבתם אינה מתיגע, וכל מסלות הכוכבים לא יוכלו לעיף את רגליהם הרוקדות. האפרים של דוניגול זוכרים זאת שעה שהם נשענים על את החפירה, או יושבים מלאים בכבד השדות מול המחנה עם ערב,

¹ שי (sidhe) – "תל", בשפה האירית, הוא כינוי של הפיות, השוכנות על פי האמונה האירית העממית מתחת לתלים.

והם מספרים ספורים כדי לא לשכח. לפני זמן לא רב, הם אומרים, באו שני יצורים זעירים, האחד בדמות איש צעיר והשנייה בדמות אשה צעירה, אל ביתו של אכר, ובלו שם את הלילה בטאטוא האח ובסדור המקום. למחרת בלילה הם באו שוב, ושעה שהאכר נעדר מביתו העלו את כל הרהיטים אל חדר אחד בקומה השנייה, ולאחר שסדרו אותם לארך הקירות, כדי להגביר את הרשם, כך נראה, החלו לרקד. הם רקדו ורקדו, ימים חלפו, וכל תושבי הסביבה באו לראותם, אך רגליהם לא עיפו. האכר לא העז לגור בביתו כל אותה העת; אך לאחר שלושה חדשים לא יכול היה לשאת זאת עוד ואמר להם כי הכמר בדרכו אל הבית. מששמעו זאת שבו השנים אל ארצם, ושם נמשכת שמחתם, כך אומרים האנשים, כל עוד חומים הם קצות קני הסוף, כלומר עד אשר יבעיר אלהים את העולם בנשיקה.

אך אין אלה רק השי שאינם יודעים לאות. יש גברים ונשים, אשר בהיותם נתונים תחת השפעתו של קסם הפיות, זכו, אולי בזכות הנשמה שנתן בהם האל, בשפע של חיות ורגש רבים אף מאלה של הפיות. בת תמותה שכזו נולדה לפני זמן רב בכפר בדרומה של אירלנד. אמה נענעה אותה בעריסה, שעה שאשה מן השי נכנסה פנימה ואמרה כי הילדה נבחרה להיות כלתו של נסיך מממלכת הדמדומים. אף היות שאין זה יאה כי אשתו תזקין ותמות בעוד הוא ישהה במיטב עלומי אהבתו, יענקו לה חיים קסומים. האם נצטוטה לקחת בול עץ בוער מן האש ולקבר אותו בגנה. הילדה תחיה כל עוד לא יכלה בול העץ. האם קברה את בול העץ והילדה גדלה להיות אשה יפהפיה ונשאה לנסיך שבא אליה עם רדת הלילה. לאחר שבע מאות שנים מת הנסיך ונסיך אחר תפס את מקומו ונשא את בת האפרים היפהפיה; ולאחר שבע מאות שנים גם הוא מת ונסיך אחר תפס את מקומו, וכן הלאה כמספר שבעה בעלים. לבסוף בא אליה יום אחד כמר הקהלה ואמר לה כי היא מבישת את כפרה בשל שבעת בעליה וחייה הארזים. היא מצטערת מאוד, אמרה, אך האשם אינו בה. ואז ספרה לו על בול העץ והוא נגש מייד וחרפ עד שמצא אותו. הם העלו אותו באש והנערה מתה ונקברה כנוצריה, והכל היו מרצים. בת תמותה שכזו היתה קלות-נא-בר, שעברה בכל רחבי העולם בחפושיה אחר אגם עמק דיו להטביע בו את חייה הקסומים אשר מהם עיפה. בנדודיה דלגה מגבעה לאגם ומאגם לגבעה, ובכל מקום שנגעה בו רגלה צמח מעגל של אבנים. לבסוף מצאה את מקור המים העמק ביותר בעולם בלון³ איה הקטן, בראש הר הצפורים של סליגו. שני היצורים הזעירים עוד ורקדים בודאי ואשת בול

² הערת המחבר: קלות-נא-בר היא מעל לכל ספק קאיילכ ביר, כלומר האישה הזקנה מביר. ביר או בר או ורה או דרה או דירה היתה אישיות מוכרת מאוד, אולי אם האלים עצמה.

³ לוך – אגם.

העץ וקלות-נא-בר נחות על משכבך בשלום, הן שידעו שנאה ללא מעצורים ואהבה טהורה ומעולם לא הלאו את עצמן ב"כן" ו"לא", או סבכו את רגליהן ברשת האמללה של "אולי" ו"יתכן". הרוחות הגדולות באו והשיאו אותן מעלה אל קרבן.

בעל החזיונות

איש צעיר בא לבקרני במעוני לילה אחד והחל לדבר על יצירת הארץ והשמים ועל דברים רבים אחרים. חקרתי אותו בנוגע למעשיו. הוא כתב שירים רבים וציר איורים מיסטיים מאז נפגשנו לאחרונה, אך בזמן האחרון חדל מלכתב ולציר מכיון שהקדיש את עצמו לעצוב אפיו כף שיהיה נמרץ ושליו. חיי האמן, כף חשש, הזיקו לו. עם זאת, שמח לדקלם משיריו. הוא שמר את כלם בזכרונו. חלקם למעשה מעולם לא נרשמו בכתב. לפתע היה נדמה לי שהוא מביט סביבו בתשומת לב מיחדת. "האם ראית משהו?" שאלתי. "אשה בוהקת, המכסה בשערה הארוך בלבד, נצבת סמוך לדלת," היתה תשובתו, או משהו בדומה לךך. "האם זה בגלל מישהו חי החושב עלינו, ושמהשבותיו לובשות צורה סמלית?" שאלתי, בהפירי היטב את דרך מחשבתם ודבורם של בעלי הדמיונות. "לא", הוא ענה, "כי אם היו אלה מחשבותיו של אדם חי הייתי חש את השפעתו החיה בגופי, לבי היה פועם ונשימתי כושלת. זו רוח רפאים. זוהי אשה אשר מתה או שלא חיתה מעולם."

שאלתי למקצועו והתברר לי כי הוא זבן בחנות גדולה. אך מה שאהב לעשות, לעמת זאת, היה לשוטט בגבעות ולשוחח עם בעלי חזיונות משגעים למחצה, או לשכנע אנשים שמצפונם כבד לפתח בפניו את לבם. בלילה אחר, כאשר שהיתי עמו בביתו שלו, פקדו את המקום לא מעט אנשים שבאו לשוחח עמו על אמונותיהם ולהתחמם באורה העדין של נפשו. לעתים פקדו אותו חזיונות שעה ששוחח עמם. שמעתי אומרים כי לא אחת ספר לאנשים שונים דברים נכונים על עברם או על ידידיהם הרחוקים והותיר אותם דמומים, יראים את מורם המיוזר שפניו כפני נער וידיעותיו עמקות יותר גם מאלו של המבגרים מביניהם.

השירה שדקלם לי היתה כדגמת טבעו וחזיונותיו. לעתים עסקה בגלגולים אחרים שחווה, כף הוא מאמין, במאות אחרות, ולעתים עסקה באנשים שעמם שוחח ולהם גלה דרך אל נפשם. אמרתי לו שבכונתי לכתב רשימה על אודותיו ועל אודות שיריו והוא ענה שאוכל לעשות זאת אם לא אזכיר את שמו, מכיון שהוא מבכר להשאיר "בלתי ידוע, עלום ובלתי אישי." למחרת הגיע אלי צרור משיריו ואליו היה מצרף פתק בוז הלשון: "הנה העתקים של שירים שמצאו חן בעיניך. אינני סבור שאוכל לשוב לכתב

ולציד. אני מכין את עצמי לקראת מחזור פעילות בחיים אחרים. אקשיח את שרשי וענפי. לא עתה הוא הזמן אשר בו אצמיח עלים ופרחים."

בכל השירים היה נסיון ללכד אינשהו מצב-רוח נעלה, בלתי נתפס, ברשת של דמויים מערפלים. היו בהם קטעים טובים בסף הכל, אך הללו היו משקעים לעתים תכופות במחשבות שהיה להן ערך מיחד בעבורו, אך לגבי אדם זר היו כמטבעות בלתי-ידועים. במקרים אחרים טשטש יפיה של המחשבה בידי כתיבה רשלנית, כמו עלה בו לפתע הספק שמא הכתיבה אינה אלא מלאכה טפשית. לעתים תכופות עטר את שיריו באיורים אשר למרות הפרופורציות הבלתי-מדויקות שלהם, היו בעלי הבעה עזה. הפיות, שבהן האמין, ספקו לו נושאים רבים לציור. כך למשל נראה באיוריו תומס מארסילדון היושב ללא תנועה באור הערבים כשיצור צעיר ויפה רוכן רכות מן הצללים ללחש על אָונו. מעל לכל התענג על צבעים עזים: רוחות רפאים שלראשן נוצות של טוס במקום שערות; צל רפאים המושיט את ידו מתוך מערבלת להבות אל כוכב; רוח רפאים הפוסע כשבִּידיו כדור קריסטל ססגוני – המסמל את הנפש – לוט בחציו. אך תמיד נחה, תחת כל צבעיו הנדיבים, הבנה אנושית, והיא אשר משכה אליו את כל אותם אנשים, אשר בקשו כמוהו הארה, או התאבלו על שמחה שאבדה. אחד מהם עולה עתה במיחד בדעתי. חרף אחד, לפני שנה או שנתים, בלה ידידי את רב הלילה כשהוא מתהלך בהרים ומשוחח עם אכר זקן שאף על פי שלא פצה את פיו בדרך כלל, שפך בפניו את לבו. שניהם היו אמללים: ידידי משום שאותו זמן החליט לראשונה כי השירה והציור אינם מיטיבים אתו, והאכר הזקן מפני שחיי ורמו אל סופם ללא כל השג נראה לעין או תקווה שנתן עוד להאחז בה. הזקן נדד במחשבתו, שרוי בצער מתמשך. פעם אחת התפרץ "לאלהים יש את השמים – לאלהים יש את השמים – אך הוא חומד את העולם"; ופעם אחרת התאבל על כי שכניו הותיקים כבר אינם וכי הכל שוכחים אותו: פעם היו מקרבים למענו כסא אל האח בכל צריף, ואלו עתה הם אומרים, "מי הזקן הזה שם?" "סופי קרוב" חזר ואמר, ואחר המשיך לדבר על אלהים ועל השמים. יותר מפעם אחת אמר, מנופף את זרועו כנגד החרים, "רק אני יודע מה ארע מתחת לעץ השטה לפני ארבעים שנה"; ובאמרו זאת נצצו הטפות שעל פניו באור הירח.

סיעת השי

מזוקנריי⁴ השי יוצאים בדהרה,
חולפים על פני קברה של קלות'נא-בר;
קוילטה⁵ מניף שערו הבוער,
הפרדו, הפרדו, ניאב תקרא:
רוקנו לבבכם מבדל חלומו.
נעורו הרוחות, חגים העלים,
לחיינו חורות, שערנו גלים,
חזותינו נושפים, עינינו אודמות.
זרעותינו נעות, שפתותינו פשוקות;
ואם מי במאוצנו ישלח מבטו
נבואה בינו ובין מלאכת ידו,
נבוא לסכסך תקוותיו השתוקות.
בין לילה ויום תשטף הסיעה,
והיכן עוד תקנה, מעשה כה מרהיב?
שערו הבוער אז קוילטה מניף,
הפרדו, הפרדו ניאב קוראה.

⁴ גבעה בסליגו שבראשה, על פי האמונה העממית, מצוי קברה של מייב מלכת הפיות.

⁵ קוילטה, וכן ניאב המופיעה בהמשך, הן דמויות מהמיתולוגיה האירית.